

QUATRE JUDICIS DE CONTRAFACCIÓ PACCIONATS A LA CATALUNYA LLIURADA ALS REIS DE FRANÇA (1642-1647)*

FOUR CONSTITUTIONAL INFRINGEMENTS JUDGED BY AGREEMENT IN CATALONIA UNDER FRENCH SOVEREIGNTY (1642-1647)

JOSEP CAPDEFERRO**
Universitat Pompeu Fabra
Institut d'Estudis Catalans

A la memòria d'Eva Serra (1942-2018)

Rebut: 27 de maig de 2025 – Acceptat: 17 de setembre de 2025

RESUM: L'any 1641, les institucions representatives de Catalunya es van subjectar a la Corona de França sota diverses condicions pactades amb Lluís XIII, principalment el respecte dels drets i les llibertats dels catalans. Per garantir aquest respecte o observança, s'implementà un mecanisme *sui generis* de caràcter mixt i paritari: unes comissions de tretze jutges, la meitat dels quals serien oficials de la monarquia i l'altra meitat, elegits entre els tres estaments, d'ací que s'anomenin paccionats —com a reflex del pacte entre *rex* i *regnum*. Amb la peculiaritat que, tractant-se d'un nombre total de jutges imparell, se n'alternarien set i sis —al primer judici—, sis i set —al segon—, etc. Així, disminuïa el risc de parcialitat en l'avaluació de si un acte comès per un oficial reial constituïa contrafacció —és a dir, si havia vulnerat alguna norma del país. Malgrat les dificultats contextuais —la potència i el tarannà autoritari de la Corona francesa, la fragilitat de Catalunya davant la monarquia hispànica, de la qual s'havia separat i el context de guerra internacional—, el mecanisme va funcionar en quatre ocasions entre 1642 i 1647. Van ser poques, però amb una significació política enorme.

PARAULES CLAU: Catalunya; constitucionalisme; història moderna; pactisme; observança; contrafaccions

(*) Article elaborat en el marc del projecte I+D+i «Conflictos singulares para juzgar, arbitrar o concordar (siglos XII-XX)» (PID2020-117702GA-I00), finançat pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades.

(**) josep.capdeferro@upf.edu / ORCID 0000-0003-3404-3028

ABSTRACT: In 1641, the representative institutions of Catalonia placed their country under the French Crown subject to several conditions agreed with Louis XIII. Mainly, rights and freedoms of the Catalan people should be respected. To ensure this respect or observance, a *sui generis* mechanism of a mixed and representative nature was implemented: a series of commissions of thirteen judges, half of which would be officials of the monarchy and the other half chosen from among the three social orders — clergy, nobility and urban governments. They were thus called “judges based upon agreement” — as a reflection of the pact between *rex* and *regnum*. Being an uneven total number of judges, they alternated seven and six — in the first trial —, six and seven — in the second — and so on. It thus decreased the risk of partiality if an action undertaken by a royal official constituted a constitutional infringement, that is, having breached one of the country's most relevant rules. Despite the contextual difficulties — the power and authoritarian character of the French crown, the fragility of Catalonia before the Hispanic Monarchy from which it had separated and the international war — the mechanism was used on four occasions between 1642 and 1647. Just a few occasions, but with a massive political significance.

KEYWORDS: Catalonia, constitutionalism, early modern history, Catalan pactism, rule of law, constitutional infringements.

I. PRESENTACIÓ

El context d'aquest article és excepcional de mena. Les dècades de 1620 i 1630 es van viure disputes politicolegals o constitucionals gravíssimes entre la monarquia de Felip III d'Aragó i IV de Castella —amb el comte-duc d'Olivares com a *valido*— i les institucions representatives de Catalunya (Elliott, 1966). El maig de 1635 va esclatar la guerra entre les corones hispànica i francesa. El comtat del Rosselló en va ser un dels fronts actius amb episodis com la pèrdua (1639) i el recobriment (1640) del castell fronterer de Salses. Durant els primers mesos de 1640, diversos llocs del Principat van ser escenari d'abusos i salvatjades per part de la soldadesca hispànica (Simon, 2019). El 7 de juny de 1640 va tenir lloc el Corpus de Sang o aixecament dels Segadors, que marcà l'inici de la guerra homònima (Torres, 2006). Des del setembre es va celebrar la Junta General de Braços anomenada de Pau Claris (Rubí, 1976). El 26 de gener de 1641 es va produir la batalla de Montjuïc. Massa fràgil per sobreviure independentment, la major part de Catalunya es va lliurar als reis de França fins a 1652. La densitat política i militar d'aquesta dècada llarga es va reflectir en una publicística abundosa (Ettinghausen, 1993), i també en un «combat de versos» intens per mobilitzar els afectes de la població (Miralles, 2020-23).

Entre els pactes amb la província secessionista signats per Lluís XIII a Péronne el 19 de setembre de 1641 (Sanabre, 1956: 648-652), «una de les més perfectes concrecions del pactisme polític de tots els temps» (Sobrequés, 1982: 61), el capítol primer va fixar l'exigència que les lleis i llibertats catalanes, generals i particulars, fossin respectades per les noves autoritats. El capítol catorzè va reforçar les constitucions vigents sobre observança amb un mecanisme jurisdiccional *sui generis* en cas de pretesa contrafacció o incompliment. Seria un mecanisme mixt i paritari: mixt entre la monarquia i els tres estaments que encarnaven la comunitat política de Catalunya —l'eclesiàstic, el militar o nobiliari i el reial, de ciutats, viles i llocs de reialenc—; paritari de forma mediata, per alternança: de manera rotatòria, la meitat dels seus tretze jutges serien d'un poder o de l'altre —millor dit, dels altres.

No era merament simbòlic que un dels setze pactes, el de major extensió, es dediqués a un enjudiciament de contrafaccions paccionat, potencialment imparcial o neutre. Entre les causes que havien mogut els grups dirigents catalans a aprofitar l'avalot dels Segadors per impulsar i legitimar una separació respecte de la monarquia hispànica destacava la indignació acumulada durant dècades, accentuada als anys 1639-1640, per l'encadenament impune d'actes contraris als drets de Catalunya per part d'oficials reials (Simon, 1999; De Benedictis: 171-185). L'arrel del problema es remuntava a finals del segle xv. La principal constitució sobre observança aprovada a la Cort General de 1481, la cèlebre *Poc valria*, havia reservat als doctors del Reial Consell la cognició dels processos de dubte o contrafacció. Al llarg del segle xvi i al principi del xvii, la seva interpretació de la norma i la seva jurisprudència havien evidenciat que eren jutges de part (Ferro, 1987: 412-418). El dubte era si això es podria corregir mai amb un rei Borbó. La monarquia gal·la era percebuda encara més autoritària i centralitzadora que la dels Habsburg hispànics. I els catalans no s'hi havien subjectat en una posició de força, sinó desesperadament davant l'avenç de les tropes castellanques. Per tant, era altament improbable, més encara si el context bèl·lic s'instal·lava duradorament al territori. Però no va ser impossible. Entre 1642 i 1647, en quatre ocasions, tretze homes van jutjar contrafaccions i, de ben segur, en van prevenir altres o van contenir-ne l'envergadura. Ho demostren evidències documentals que fins ara han passat desapercebudes: sobretot, fragments dels Dietaris de la Diputació del General, editats entre 1994 i 2008 (especialment, DGC V, 1999, i DGC VI, 2000) i dos opuscles regalistes (Arrieta, 2008) impresos a principis de 1646, un de Francesc Martí Viladamor jr. titulat *Defensa de la auctoridad real en las personas*

ecclesiasticas del principado de Cataluña i un altre de Narcís Peralta anomenat *De la potestat secular en los eclesiasticos per la oeconomica y polityca*.

Va succeir quelcom similar amb el Tribunal de Contrafaccions de Catalunya, que va exercir una missió cabdal en la defensa del dret entre 1702 i 1713. En diversos arxius i biblioteques es conserven escasses petges, impreses i manuscrites, que mostren que no havia estat només aprovat en Corts, sinó que també havia funcionat efectivament. Però calia cercar-lo per trobar-lo (Capdeferro i Serra, 2015*a* i 2015*b*). Pel que fa als seus precursors durant la Guerra dels Segadors o de Separació, els jutges paccionats, són notícia encara que només substanciessin quatre casos. La sola convocatòria d'aquests jutges té una rellevància altíssima: qualsevol jurisdicció dedicada exclusivament a l'observança on participessin els estaments de la comunitat política era la cirereta del pastís i la clau de volta del constitucionalisme català. Els braços l'havien reivindicat en Corts almenys des de 1533 —segurament força abans. El fet que funcionés sota sobirania de Lluís XIII i Lluís XIV de França —encara que menor d'edat—, el paradigma de l'absolutisme o autoritarisme monàrquic a l'Europa d'*ancien régime* (Cosandey i Descimon, 2002), indubtablement té un valor afegit. No és banal recordar que el constitucionalisme, i la seva preservació, era un dels trets estructurals de la identitat històrica dels catalans (Torres, 2008: 123-170). És clar que també ho havia estat, durant segles, l'avversió als veïns del nord, amb els quals s'havia acabat pactant el 1641 (Jané, 2006).

Els quatre judicis de contrafacció inèdits que presento, que al meu parer constitueixen un moment constitucional (Gil, 2024) excepcional de la història europea i poden inspirar reflexions valuosíssimes per als juristes contemporanis (Bossacoma, 2015), van versar sobre afers de diferent textura i afectació personal i territorial. L'objecte d'aquest article és perfilar-los i reivindicar-los. En una obra més extensa afegiré dades d'arxiu complementàries i aprofundiré en valoracions historiogràfiques. Cadascun dels casos, i també contrafaccions que per raons diverses no van ser substanciades per jutges paccionats, tenia implicacions personals i polítiques, en una època fortament marcada per partidismes, en què els interessos col·lectius de la província sovint van anar a remolc dels de grupuscles i faccions ansiosos de poder. Quan aquesta recerca estigui culminada, potser caldrà matisar el judici tradicional de la dècada que el Principat va estar sota dominació francesa, segons el qual la monarquia va contrafer tant els drets dels catalans que va perdre'n l'adhesió, i «[el pactisme] havia perdut consistència pel desgast a què fou sotmès durant l'ocupació de les tropes franceses» (Vicens Vives, 1954: 119).

2. EL CAPÍTOL CATORZÈ DELS PACTES DE PÉRONNE

Com a preàmbul a la praxi dels processos de dubte sobre presumptes contrafaccions, escau assenyalar els trets més rellevants del capítol catorzè dels pactes de Péronne.

D'entrada, no s'instituïa un tribunal regular, sinó un conjunt variable de jutges que exercien ocasionalment una jurisdicció. Segurament perquè era difícilment concebible per a les autoritats borbòniques, era un enginy innominat, fins i tot innominable.

Expressament, se superposava al règim de l'Observança aprovat per la constitució *Poc valria* de 1481, que quedava subjacent en allò no «ajustat per pacte i convenció fets entre sa magestat i la província»; així, es produïa una *constitucionalització* dels pactes de 1641, malgrat que s'haguessin fet fora d'una Cort General.

La legitimació activa per instar un procés de dubte s'assignava a una persona pública «com és lo síndic del General per lo públic interès» o bé a una persona privada, pel seu interès propi; explícitament, no s'excloïa una altra persona pública, però tampoc no es preveia.

El General o Generalitat de Catalunya (Ferro, 1987: 137), representat regularment per la Diputació del General o delegació dels tres estaments del Principat i els Comtats, tenia una centralitat indiscutible en la tramitació dels processos, principalment a través de l'escrivà major del General com a secretari i instructor tècnic —en la primeríssima fase, hi podrien intervenir escrivans de diputacions locals i, si no, notaris rasos. Sumat al rol del síndic del General com a acusació pública, suposava un gran pas endavant de la Diputació en la missió de vetllar per l'observança dels drets generals i particulars de Catalunya que li havia estat confiada des de principis del segle xv (Montagut, 1996: 138).

S'establien dos canals de tràmit, en funció de si la contrafacció havia estat comesa pel rei o pel virrei, o bé per altres oficials reials, des del canceller en avall, fossin de l'àmbit de la justícia, de les finances, etc. El primer canal implicava que els dirigents de la Diputació del General enviessin directament una ambaixada al rei o a la màxima autoritat dins la província; el segon requeria una comunicació directa prèvia amb l'oficial pretesament contrafactor.

Era palpable una desconfiança envers els oficials reials, que mitjançant formalitats podrien torpedinar els procediments; així, les notificacions s'haurien de presentar sense necessitat de ser habilitades per cap agent reial, n'hi hauria prou que complissin els requisits de les constitucions de Catalunya.

Celeritat: al contrafactor se li donaven tres dies des que rebia una notificació per revocar l'acte qüestionat o firmar dubte de si era constitutiu de contrafacció. Esgotat el termini, si l'oficial no havia reaccionat, podien firmar dubte en lloc seu l'interessat i/o el síndic del General. A partir de la notificació de la firma de dubte al(s) querellant(s) i querellat(s), corria un termini de sis dies per al·legar el que es considerés adient i aportar documentació.

Simplicitat processal: la firma de dubte, independentment de qui la fes, només havia de contenir les raons per les quals es pretenia una contrafacció al dret català; l'aportació de documentació no requeria cap solemnitat, simplement lliurar els actes que es volguessin incorporar al procés.

Si prosperava el procés de dubte, fos quin fos el rang del contrafactor, els diputats havien d'enviar una ambaixada al rei, al virrei o al portantveu del general governador —en cas de *vice regia* (Ferro, 1987: 98-106)— per donar-li notícia del dubte que calia declarar, tot identificant les parts implicades i instant el nomenament de set o sis —segons el cas— doctors del Reial Consell més antics i no suspectes de parcialitat, començant pel canceller i el regent de la Cancelleria —i, en defecte d'aquests, per haver estat recusats, per absència o manca de voluntat, altres ministres reials elegits de major a menor preeminència, antiguitat o grau.

En cas que algun dels acusadors tingués motius per recusar algun(s) dels jutges nomenats per la monarquia, el Reial Consell tindria un termini de dos dies per decidir i, eventualment, nomenar substituïts.

Els sis o set —segons l'ocasió— jutges dels tres estaments cridats a substantiar cada procés de dubte juntament amb els set o sis jutges reials serien extrets a sort entre els insaculats tant a bosses de diputat com d'oïdor de comptes que es trobarien presents a Barcelona; un cop extrets, serien votats de manera secreta pels membres dels estaments assistents; si alguna part interessada i/o el síndic del General recusava algun o alguns dels homes extrets, els diputats i oïdors, juntament amb el seu equip jurídic regular —els dos assessors ordinaris i l'advocat fiscal del General—, jutjarien la recusació davant dels estaments; la seva decisió seria inapel·lable. No es podria cobrar res per participar en aquestes extraccions i actes paral·lels.

No s'explicitava quin dels estaments tindria tres jutges quan els en toquesin set conjuntament.

En cas d'incompareixença el dia del judici, els jutges de la monarquia serien substituïts per persones extretes de cadascun dels tres estaments, consecutivament

—el primer absent es cobriria amb un eclesiàstic, el segon amb un noble, etc.—; per als jutges estamentals, la sanció —severa, per a manta persones (Capdeferro, 2018)— seria la desinsaculació i la inhabilitació per obtenir oficis a la Casa de la Diputació.

La seu dels processos de dubte seria sempre la Casa de la Diputació, que avui es coneix com a Palau de la Generalitat de Catalunya.

La substanciació de cada cas es faria en un acte únic: els tretze jutges estarien tancats dins d'una sala i no en sortirien fins que no haguessin votat —secretament— i declarat el dubte.

La declaració o resolució no es podria apel·lar ni recórrer; els diputats i oïdors l'haurien d'executar immediatament; els jutges imposarien al(s) contrafactor(s) les penes que consideressin escaients, en exclusió d'altres disposades per constitucions de l'Observança.

Com ja havia disposat la *Poc valria* i s'havia observat, aquest seria un remei o mecanisme jurisdiccional extraordinari, que només es podria intentar en defecte dels ordinaris.

Acte seguit, escau veure com es van desenvolupar a la pràctica els procediments de l'article catorzè dels pactes de Péronne, tot fixant l'atenció en aspectes que només aparentment són menors.

3. EL DESENVOLUPAMENT DELS JUDICIS I LES SEVES FORMALITATS

En els quatre judicis de contrafacció —formalment anomenats processos de dubte— celebrats entre 1642 i 1647 es van seguir les fases i formalitats següents, de manera gairebé idèntica. D'entrada, els diputats i oïdors de comptes trametien al virrei una ambaixada composta per un membre de cada estament. L'assabentaven verbalment i per escrit de l'acte que, a partir d'un dictamen dels seus juristes, consideraven que havia constituït una contrafacció i que no havia estat ni revocat ni objecte de firma de dubte per part de l'oficial reial que l'havia comès, i li suplicaven que en una data concreta imminent, que visiblement no era objecte de negociació, enviés a la Casa de la Diputació set o sis —segons toqués— membres del Reial Consell. Si el virrei hi accedia, els diputats i oïdors del General convocaven amb un dia o unes hores d'antelació una junta de braços per extreure públicament els sis o set jutges dels estaments que participarien en el judici. Hi participaven assistents voluntaris entre els

convocats i també els sis membres del consistori o *consistorials*, l'equip jurídic regular de la Diputació, el procurador fiscal i els oficials de l'escrivania, entre els quals tenien un paper destacat l'escrivà major i el seu ajudant tercer. Primer per a l'estament eclesiàstic, després per al militar i finalment per al reial —la segmentació estamental era inherent als mecanismes del General—, l'ajudant tercer llegia en veu alta els noms d'insaculats als diputats i oïdors —sense fer distincions, «tots mesclats»— escrits al llibre de l'ànima (Serra [coord.], 2015).

Els noms de les persones que el procurador fiscal del General considerava aptes es posaven dins d'uns rodolins de fusta, i aquests dins d'una urna de plata —la mateixa que es feia servir cada tres anys el dia de Santa Magdalena per elegir a sort els consistorials. Després, un infant extreia a l'atzar els que calguessin fins que se n'assolissin dos o tres, segons correspongués, que es consideressin hàbils i suficients per a l'efecte desitjat. Aleshores, els promotors del procés de dubte podien demanar la recusació de persones extretes, tot fonamentant-ne el perquè —en vocabulari de l'època, proposaven sospites contra algun(s) dels jutges. En coneixerien en una única instància els diputats i oïdors i els seus juristes regulars. Finalment, es proclamaven els noms dels extrets i habilitats —en ells concorrien ambdues qualitats— dels estaments.

Quan acabava l'operació, la junta de braços es disgregava i els diputats i oïdors de comptes instaven l'escrivà major a notificar als interessats que el seu nom havia estat elegit, tot citant-los per declarar un dubte —no s'especificava quin. Les notificacions es practicaven de manera immediata i els convocats trigaven relativament poc a acudir —unes hores, com a molt, segons les experiències analitzades.

Mentrestant, arribaven a la Casa de la Diputació els membres del Reial Consell designats pel virrei. Al primer dels quatre judicis, els sortiren a rebre dos oïdors de comptes amb macers i porters al davant, al capdamunt de l'escala del que avui s'anomena Pati Gòtic. En els altres tres judicis, anaven directament a la capella de Sant Jordi per fer una pregària. Després es dirigien a la sala gran —el que avui s'anomena el Saló de Sant Jordi—, des d'on passaven a l'estança preparada per als judicis, que tenia quatre finestres, dues que donaven a la plaça de Sant Jaume i dues al carrer de la Diputació —avui, carrer del Bisbe. És a dir, a l'angle nord-oriental de la primera planta de l'edifici, en un extrem digníssim de l'ampliació que Pere Blai havia construït a finals del segle XVI. Era una estança que «los senyors deputats havian manat aprestar y entapissar de las colgaduras de vellut» (DGC V, 1999: 1299). Allà hi anava l'escrivà major del General per

recollir la fe o acta dels juraments que havien prestat els doctors del Reial Consell —el canceller i el regent de la Cancelleria, de mans del virrei, i els doctors, de mans del canceller. Mentrestant, els diputats i oïdors, juntament amb els membres del seu equip jurídic regular, rebien els jutges dels estaments on, hores abans, havien celebrat la sessió de la junta de braços, els feien seure en ordre protocol·lari —jutges eclesiàstics, militars i reials, graduats dins del seu propi rang— i els feien prestar el jurament preceptiu. Seguidament, aquests jutges eren conduïts a la sala on els esperaven els doctors del Reial Consell.

La disposició de l'espai per als tretze jutges estava molt ben estudiada. Donant l'esquena a la façana de la plaça Sant Jaume, entre les dues finestres de l'estança, s'asseien de costat el jutge de major rang de cadascun dels dos col·lectius —normalment, el canceller per part del Reial Consell, i el prelat més digne de l'estament eclesiàstic. A mà dreta del canceller o de qui ocupés el seu lloc, en una ala amb sis o cinc cadires, seien en filera la resta de jutges del Reial Consell, i a mà esquerra del primer jutge eclesiàstic, en una altra ala amb cinc o sis cadires, seien en filera la resta de jutges dels estaments. Així, quedaven tots tretze disposats en forma de U.

Cal observar la simetria presidencial dels dos col·lectius de jutges, distorsionada en una de les dues ales per sis jutges en comptes de cinc. Asseguts enmig de la sala i de la U s'anirien situant la resta de participants al procediment, seguint aquest ordre cronològic: 1) El vicari general del bisbe de Barcelona, mirant frontalment cap als dos jutges en una posició central, proferia i promulgava una sentència d'excomunió major als tretze jutges per l'eventual cas que no servessin les constitucions i altres drets de Catalunya, els pactes convinguts amb el rei de França i l'obligació de jutjar fidelment i lleialment, sense cap amor, temor, odi o rencor; els jutges la rebien dempeus, amb el cap descobert. 2) L'escrivà major del General llegia íntegrament el procés i els documents complementaris; romania a la sala durant la resta de la sessió, tot enretirant-se lleugerament quan venien altres actors. 3) Els advocats de l'acusació pública —els assessors i l'advocat fiscal del General, per al síndic del General— i, eventualment, de l'acusació privada informaven sobre les seves pretensions tot el temps que els calgués; un cop fetes les seves al·legacions, sortien de l'estança. 4) Finalment, l'escrivà major tornava a ocupar el centre de la U, els jutges comentaven la matèria i votaven de forma alterna, començant sempre pel jutge de major rang del Consell Reial i continuant el prelat més digne entre els jutges estamentals, i així successivament; ho feien dipositant uns botons blancs o negres dins d'una capsà; un cop

fet el recompte, es pronunciava la declaració formal sobre els mèrits del procés i els jutges ordenaven a l'escrivà major que traslladés la decisió a la sala on es trobaven reunits consistorialment els diputats i oïdors de comptes. Cadascun dels jutges marxava cap a casa seva i, si quan la reunió havia acabat era fosc, el regent els comptes del General els feia acompanyar amb una atxa encesa al davant per il·luminar el camí.

L'única distinció formal entre jutges era que, en cas d'haver-hi el canceller i/o el regent de la Cancelleria, per respecte a la seva dignitat —sense que això donés més pes al seu vot—, s'asseien en unes cadires de vellut carmesí, mentre que els altres ho feien en cadires de vaqueta de Moscòvia, com la resta d'intervinents.

Tot seguit, concretaré com es van jutjar els quatre casos de què hi ha constància, per ordre cronològic. Posteriorment en destacaré trets comuns i, finalment, proposaré una interpretació.

4. ELS FETS CONTROVERTITS I ELS JUDICIS DE CONTRAFACCIÓ RESPECTIUS

4.1 Misser Joan Nadal de Prat, desproveït del seu càrrec jurisdiccional (desembre de 1642 - gener de 1643)

El 7 de març de 1642 el virrei mariscal de Brézé va proveir Onofre Vila jr. en el càrrec de jutge de reclams de la cort del veguer i el batlle de Barcelona. El jurista Joan Nadal de Prat va considerar lesionats els seus drets, car Felip II d'Aragó i III de Castella l'havia proveït en el mateix ofici trenta anys enrere, el 21 de setembre de 1613. Ell pretenia haver-lo exercit durablement fins al dia que Onofre Vila n'havia pres possessió i haver-ne estat desposseït o expoliat sense cognició de causa. Tanmateix, a finals de febrer de 1641, durant l'època republicana —que a partir de 1642 s'anomenaria d'interregne, de manera políticament correcta per a les autoritats franceses—, una comissió per reglamentar la justícia a Barcelona, presidida pel conseller en cap Joan Pere Fontanella, havia proposat Nadal de Prat com un dels sis consellers de priors de la cúria del veguer i el batlle, atès que havia estat privat del càrrec de jutge de reclams, entre altres, «i no sie just reste sens ofici» (DGC V, 1999: 1967-1969). Atesos la cronologia i el context polític, el cas no era senzill. El que estava en qüestió anava més enllà d'un ofici jurisdiccional, era com s'exercia la política de provisió de places per

part dels nous sobirans de Catalunya, com es premiaven unes persones afectes a la causa francesa per sobre d'altres, també afectes —almenys sobre el paper—, però amb un historial dens de serveis a la monarquia precedent, com és ara Joan Nadal de Prat (Ginebra, 2014: 43-54).

El 13 de juny de 1642 un parer escrit per juristes vinculats a la Diputació del General, rubricat per un dictamen dels mateixos farcit de doctrina jurídica de l'*ius commune* —dels drets romà i canònic, diferents i alhora integrats (Alexandrowicz, 2024)—, es va fer seu l'argumentari jurídic de Joan Nadal de Prat i va estimar que havia estat objecte de contrafacció de diferents normes, principalment la constitució n. 24 de les Corts de 1283 —CADC (1588), I, 8, 1, 4— (DGC V, 1999: 1256-1257 i 2037-2041). Així, els diputats i oïdors de comptes tenien el deure de reaccionar. S'obria el camí perquè el síndic del General actués com a acusació pública en un primer judici a l'empara del capítol catorzè dels pactes acordats amb Lluís XIII de França. El procés s'alentiria perquè el 7 de juliol el rei va notificar des de Lió que havia nomenat com a nou virrei a Catalunya el mariscal de La Mothe. Això va ocasionar un debat constitucional com l'esdevingut a finals de 1641, i també al de l'any 1621 (Palos, 1997: 69-74): com es podia acceptar un nou virrei amb jurisdicció plena si el rei encara no havia prestat el seu jurament preceptiu a Barcelona? Ateses raons urgents i notòries, s'acordà admetre el jurament de La Mothe amb les protestes acostumades. No va formalitzar-lo fins al 4 de desembre de 1642 (Parets, 2017: 146), quan estigué deslliurat d'operacions militars.

Dues setmanes i mitja després, el dia 22, els diputats i oïdors de comptes li van trametre una ambaixada explicant-li la contrafacció presumptament comesa contra Joan Nadal de Prat, suplicant-li extrajudicialment que la fes revocar, restituís l'ofici a l'afectat i declarés que no havia estat intenció del marquès de Brézé concedir-lo a Onofre Vila jr. La Mothe respongué que Brézé havia actuat per ordre del rei i devia haver proveït el càrrec al nou titular sense saber que contrafeia cap dret de Catalunya. Va prometre consultar-lo amb la màxima diligència. El dia 23, el síndic del General va fer una gestió similar davant el regent de la Cancelleria Josep Fontanella, sotasignant del privilegi a favor d'Onofre Vila jr., tot suplicant-li que revoqués l'acte i reconegués la contrafacció (DGC V, 1999: 1287-1289). La resposta escrita de Fontanella, passat Nadal —que a l'època marcava el canvi d'any—, denunciava la incoherència dels diputats de voler mantenir oficials nomenats pel rei de Castella, de qui s'havien apartat. A més, explicava que sortir de la seva obediència havia comportat la revocació

dels seus beneficis i beneplàcits, que s'havia produït una transmissió de la jurisdicció entre reis amb la intermediació del poder popular i, en el trànsit, s'havien extingit i transformat oficis, i haver-ne tingut un de forma interina no donava dret a cap consolidació. Com a colofó, recordava que els remeis de l'Observança eren extraordinaris i instava Prat a recórrer a la Reial Audiència (DGC V, 1999: 1289-1291).

Enmig d'aquests esdeveniments es va produir un altre relleu polític, a nivell superior. El 4 de desembre va traspasar el cardenal Richelieu, que havia estat durant anys privat o ministre plenipotenciari de Lluís XIII de França. El 10 de gener de 1643 es va fer oficial la recepció d'una primera carta del cardenal Mazarin (DGC V, 1999: 1291-1293). La impressió que devien provocar els canvis entre les peces de major pes de l'escaquer no va debilitar la determinació constitucionalista dels diputats i els membres dels estaments residents a Barcelona en favor de Joan Nadal de Prat, ans al contrari.

Precisament, el debat constitucional es va intensificar des que el 3 de gener de 1643 es van publicar unes crides que instaven els catalans, a través dels seus representants, a prestar jurament com a súbdits al rei o al virrei a partir del 26 de gener, en reciprocitat pel jurament de La Mothe del mes previ. Després de diverses converses interinstitucionals, el 19 de gener els dos assessors ordinaris i l'advocat fiscal del General, un dels assessors del Consell de Cent barceloní i tres consultors externs van dictaminar la legitimitat de prestar el jurament en qüestió, amb les mateixes protestacions que s'havien adreçat al marquès de Brézé a la Jonquera un any enrere (DGC V, 1999: 1294-1296).

Tanmateix, i la seqüència de dates no pot passar desapercebuda, abans de participar a la cerimònia del jurament, el 23 de gener els diputats van enviar una ambaixada al virrei per recordar-li la contrafacció de què, al seu parer, havia estat objecte Joan Nadal de Prat. El missatge era nítid: com que des del 22 de desembre ni havia revocat el nomenament d'Onofre Vila jr. ni havia firmat dubte, l'havien firmat l'interessat i el síndic del General; així, els diputats li suplicaven que, «en exequució del convingut en lo capítol 14 dels pactes convinguts entre sa magestat y la província», manés al canceller i a sis doctors del Reial Consell —no pas al regent de la Cancelleria, com a corresponsable de la pretesa contrafacció— que acudissin a la Casa de la Diputació el 30 de gener per declarar el dubte conjuntament amb els sis jutges que serien extrets per part dels estaments (DGC V, 1999: 1296). Així, de manera consecutiva van tenir lloc al cor de Barcelona dos actes estretament interconnectats de textura juridicopolítica molt

dispar: del dilluns 26 al dimecres 28 de gener, els juraments al virrei (Parets, 2017: 149); el divendres 30 de gener, un procés de dubte trencador de mena. Em centro en el segon.

El dia 30 al matí es va celebrar a la Casa de la Diputació la junta de braços convocada el dia previ. A més dels membres del consistori i els oficials pertinents, hi van assistir cinquanta-set persones —set de l'estament eclesiàstic, trenta-set del militar i tretze del reial. Els braços van supervisar l'extracció a sort i van habilitar dos jutges eclesiàstics, dos de militars i dos del tercer estament, que van ser els següents: el doctor Francisco Taverner i Montornès, canonge de la Seu de Barcelona, i fra don Felip d'Alentorn, monjo i infermer del monestir de Sant Esteve de Banyoles; don Enric de Sentmenat i de Lanuza, resident a Barcelona, i mossèn Joan Pau de Rosselles, donzell domiciliat a Barcelona; mestre Felip Joan Argila, doctor en medicina i ciutadà de Barcelona, i misser Josep Cua, doctor en drets, també ciutadà de Barcelona. Nadal de Prat va instar sense èxit la recusació dels dos jutges extrets del braç militar (DGC V, 1999: 1297-1299).

El mateix dia 30 tocadés les dues de la tarda, una hora després de la convocatòria, van arribar a la Casa de la Diputació el canceller don Llorenç de Barutell i sis doctors del Reial Consell —Josep Queralt, Joan Baptista de Monjo, Francesc Vidal, Josep d'Orlau, Josep Sala i Pere Joan Rossell— (DGC V, 1999: 2056), disposats a esperar els sis jutges restants. Un cop foren tots a l'estança preparada i s'hagueren constituït com un cos amb una missió jurisdiccional precisa, després de la lectura del procés, l'afectat per la pretesa contrafacció —que, recordem-ho, era jurista— va entrar per informar juntament amb el seu advocat, Pere Boix. Per part de l'acusació pública, qui va informar «larguíssimament» va ser l'advocat fiscal del General, juntament amb el síndic del General. Per culminar la fase d'acusació, l'escrivà major del General va llegir en presència dels jutges «un memorial molt larch», escrit de mà i donat per Nadal de Prat «immediatament després de acabada sa dita informació». De poc van servir els seus arguments: després que els jutges deliberessin «molt exactament», la declaració del procés, feta *«formiter sobre sos mèrits»*, va ser que no s'havia produït la pretesa contrafacció. Prop de les 10 de la nit, els jutges sortien acompanyats —i il·luminats, literalment— de la Casa de la Diputació (DGC V: 1299-1301). L'enjudiciament formal del primer procés de dubte o contrafacció a càrrec de jutges paccionats, no només sota sobirania francesa, sinó en la història de Catalunya —pel que se sap fins ara— havia durat gairebé vuit hores.

Evidentment, durant el 1642 a Catalunya s'havien produït contrafaccions més greus i d'afectació més àmplia, però fou el cas de Joan Nadal de Prat el que serví com a banc de proves per a un mecanisme sofisticat com el de jutges paccionats. Aquell any, a part de la guerra, enmig d'un intens trànsit d'exiliats i fugitius (Vidal, 1984), era altament crítica la delimitació entre afectes i mal afectes a la nova causa francesa. Així, un judici sobre provisió de càrrecs per part de l'aparell de Lluís XIII transcendia clarament l'interès de l'afectat. Encara que la resolució del procés no fos favorable als seus promotors, els estaments de Catalunya, a través dels diputats, la junta de braços i els jutges extrets, van fer-se un lloc en l'agenda de la monarquia que estava esdevenint hegemònica a Europa.

4.2 Allotjaments de soldats a Palamós (desembre de 1645-gener de 1646)

És ben conegut que, històricament, les campanyes militars comportaven allotjaments de tropes en cases de particulars. Aquests hostatjaments van ser particularment gravosos per a la població civil catalana durant la Guerra de Separació: oficials, soldats i animals havien de ser albergats i mantinguts, els abusos es multiplicaven, etc. (Alcoberro, 2000: XIV-XVI). Tanmateix, només els de la vila de Palamós van ser objecte d'un judici de contrafacció (DGC VI, 2000: 98-118 i 754) davant dels jutges paccionats establerts pel capítol catorzè dels pactes de Péronne —potser perquè, entre les localitats afectades, era la que més explícitament semblava tenir reconeguda una exempció d'allotjament forçós a les cases mitjançant un privilegi que li havia donat el rei Pere III d'Aragó (II de Catalunya) el 3 de desembre de 1279 (Font Rius, 1969: I, 495-498).

Els diputats al·legaren aquest privilegi, que pretesament no havia caigut en desús, en una ambaixada que enviaren al virrei comte d'Harcourt el 2 de desembre de 1645, tot denunciant que el 26 de setembre un terç d'infanteria francès havia pres les claus dels portals de la vila i s'havia allotjat a les llars palamosines a discreció. Després havia arribat a la vila la infanteria, governada pel tinent de Beaufort, que s'havia sumat a l'allotjament, i el tinent retenia les claus de la localitat. De poc havia servit la renitència i els requeriments dels habitants, per la qual cosa havien instat els diputats a sortir a defensar els drets de Catalunya. Els diputats suplicaren al virrei extrajudicialment que manés guardar el privilegi reial pretesament contrafet i ordenés el desallotjament dels soldats que eren a la vila. Harcourt respongué que s'informaria amb puntualitat d'aquella aparent

injustícia i es va comprometre solemnement amb l'observança del dret del país: «No repararà arribar a la sanch de son propri cos per la observança de las constitucions, privilegis y leys de la província, que té molt en lo cor» (DGC VI, 2000: 98) En el seu fur intern, però, devia tenir ben present que Palamós era un dels escassíssims topònims catalans esmentats a les instruccions que li havia expedit la Cancelleria de França, amb el mandat de fortificar-ne el port i fer-lo capaç d'acollir una flota (Sanabre, 1956: 662).

Tret que es produís un reconeixement oficial de la contrafacció i la consegüent rectificació per part del virrei o dels oficials contrafactors, la causa seria jutjada per sis jutges del Reial Consell i set dels estaments. En la seva tramitació, però, hi va impactar de ple la captura i el desterrament forços i sobtat del cabiscol i dos canonges de la Seu de Barcelona el 14 de desembre per acció directa del virrei (apartat 4.3). Per al consistori de la Diputació del General, la dels canonges va esdevenir una presa que els estaments no podien no caçar. L'aparell virregnal en tenia una percepció diametralment oposada.

Després d'una setmana de tempteigs,¹ el 22 de desembre ambdues parts van impulsar el procés de dubte que els convenia que se substanciés abans, és a dir, amb uns jutges potencialment més afins. A les nou del matí, l'escrivà major i el síndic del General —sense l'ambaixada de rigor—² van comunicar al virrei que els diputats havien firmat dubte sobre la causa dels tres capitulars barcelonins. A un quart i mig de deu, el secretari de la província Dídac Montfar Sorts, en nom del virrei, va firmar dubte sobre els allotjaments a Palamós davant de l'escrivà major del General —com si la monarquia tingués un interès genuí a saber si per ventura durant la tardor havia incomplert algun dret dels seus súbdits palamosins. Estava en joc el nombre de jutges reials i estamentals per a cadascun dels dos afers, i també qui podrien ser els jutges reials no suspectes, no recusables. El virrei aspirava a veure el cas de Palamós jutjat per sis membres del Reial Consell i set d'estamentals, mentre que la Diputació volia que set jutges dels estaments jutgessin la contrafacció dels capitulars juntament

1. Per exemple, l'aparell reial a Catalunya va posar el focus sobre una contrafacció comesa a mitjan juny de 1645: la captura i detenció a les presons reials de fra Miquel Bruel, un cas resolt a mitges a finals del mateix mes. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, N-201, fol. 360r - 360bisv, actuacions creuades del 19 al 22 de desembre de 1645. L'objectiu era tenir un procés de dubte al qual adjudicar sis jutges del Reial Consell i set d'estamentals, per recuperar la prevalença al cas dels canonges barcelonins.

2. ACA, Generalitat, N-201, fol. 360v, deliberació de 22 de desembre de 1645.

amb sis membres del Reial Consell —excloent-ne el canceller i el regent de la Cancelleria, que n'eren considerats corresponsables.

Entre el 23 de desembre de 1645 i el 4 de gener de 1646, a través de comunicacions creuades on es combinaven l'astúcia política —sobretot per part de l'aparell virregnal— i l'atenció als serrells tècnics, va tenir lloc un debat prejudicial sobre la prioritització entre els dos processos de dubte en curs. S'hi van mesclar molts elements, entre els quals vull destacar-ne dos. D'una banda, la inversió anò-mala —i il·legítima, a la llum del capítol catorzè dels pactes de Péronne— de rols entre el virrei i els diputats en l'impuls del procés sobre la contrafacció relativa als allotjaments de Palamós, tant pel que fa a la firma del dubte com a l'avançar-se en proposar jutges del Reial Consell i instar la designació de jutges estamentals. D'altra banda, la disputa aspra sobre a quina institució —Reial Consell o Diputació del General— tocaria declarar el dubte de quina contrafacció s'havia de decidir prioritàriament i en quins aspectes calia considerar aplicable el capítol catorzè dels pactes de Péronne o la constitució de l'Observança de 1481 subsidiària.

El 3 de gener de 1646 el virrei va enviar unilateralment a la Casa de la Diputació el canceller, el regent de la Cancelleria i quatre doctors del Reial Consell per declarar el dubte sobre quin procés de dubte —valgui la redundància— era prioritari. Tot i no ser-hi benvinguts —els diputats no els van ni rebre—, s'hi van estar des de les dues tocases de la tarda fins a mitjanit. Finalment, la matinada del 4 de gener, després d'un debat tens que va durar hores, els diputats van acabar cedint «per algunes raons i causes movents son ànimo» i van enviar una ambaixada al virrei acceptant que es jutgés la pretesa contrafacció de Palamós abans que la dels canonges de Barcelona, tot instant-lo a enviar a la Casa de la Diputació l'endemà a les dues els sis membres del Reial Consell que determinés.³

La junta de braços que es va celebrar el 5 de gener va tenir una assistència molt elevada —vuitanta-una persones, quinze de l'estament eclesiàstic, trenta-set del militar i vint-i-nou del reial— i una intensitat inaudita car, a banda d'extreure a sort i habilitar els set jutges dels estaments, els diputats hi van informar sobre els esdeveniments relacionats amb les dues contrafaccions gairebé simultànies. La reunió es va allargar fins a quarts de dues de la tarda. Per declarar

3. El debat juridicopolític i el trasbals institucional ocasionats per l'afer dins la Diputació són visibles a *ibidem*, fol. 362v - 363v, deliberació adoptada el 3 de gener de 1646 «a hora molt tarda i cerca de la mitjanit», amb l'aval de l'equip jurídic de la Diputació i juristes externs, expressat oralment, però amb el compromís que seria lliurat per escrit.

el procés de dubte juntament amb el canceller Barutell, el regent Fontanella, el degà del Reial Consell Josep Queralt i els doctors Joan Baptista de Monjo, Francesc Vidal i Josep d'Orlau van ser extrets tres jutges de l'estament eclesiàstic: el doctor don Miquel Sala, infermer i canonge de la Seu de Tarragona, el canonge de la Seu de Barcelona mossèn Josep Rovira i Boldó i fra don Francisco de Miquel, de l'hàbit de Sant Joan de Jerusalem. De Miquel fou recusat sense èxit pel síndic del General i pel síndic de la universitat i els particulars de Palamós, que poc abans sí que havien aconseguit deslegitimar un altre home extret a sort, el doctor Pau del Rosso, degà i canonge de la Seu de Barcelona. Per l'estament militar van ser extrets i habilitats els donzells domiciliats a Barcelona mossèn Francesc Bonaventura de Gualbes i mossèn Ramon Espuny i per l'estament reial els doctors en ambdós drets misser Montserrat Castelló, de Lleida però resident a Barcelona, i misser Benet Ginebreda, ciutadà barceloní.

El judici en si va començar una mica més tard d'allò previst. Sia perquè la junta de braços havia acabat tard i calia dinar —la versió oficial—, sia com a senyal de disconformitat amb com s'havien succeït els esdeveniments, els membres del consistori van tenir una estona a la seva seu els membres del Reial Consell desatesos i esperant-los. El Dietari de la Generalitat va registrar que el dubte havia estat firmat pel síndic del General de Catalunya i el de Palamós. L'interès públic estigué defensat pels assessors ordinaris i l'advocat fiscal del General de Catalunya. La vila i els individus de Palamós estigueren patrocinats per Pere Boix i Rafael Bofill. La sessió va acabar prop de les onze de la nit amb una declaració desestimatòria de la contrafacció. Així, el fet que els estaments tinguessin una majoria de jutges als judicis de dubte d'aquesta mena no necessàriament implicava que la balança s'inclinés en contra de l'aparell reial. Aquesta resolució va desarmar els arguments jurídics de Palamós en relació amb els allotjaments de tropes: els anys següents, almenys episòdicament, la vila va continuar tenint problemes al respecte (DGC VI, 2000: 1011).

4.3 Expulsió a Roma del cabiscol i dos canonges de la Seu de Barcelona (desembre de 1645 - gener de 1646)

De les quatre contrafaccions que van ser substanciades per jutges paccionats, aquesta va ser la que va aixecar més passions. Més enllà de les pàgines dels dietaris institucionals tant de la Diputació del General (DGC VI, 2000: 100-124 i 753-756) com del Consell de Cent de Barcelona (MNA XIV, 1913: 140 i

seg.), en són reflex les maniobres dels membres de l'aparell reial a Catalunya i dels diputats per comptar amb la majoria de jutges (apartat 4.2), la *Defensa de la auctoridad real* que va redactar precipitadament Francesc Martí Viladamor jr. per justificar l'ús per part del rei de la potestat política i econòmica sobre eclesiàstics deslleials —l'expressió 'jutges paccionats' és seva— i altres elements que explicaré tot seguit —algunes compensacions i nombroses recusacions.

El comte d'Harcourt va voler tallar de soca-rel la indocilitat de membres del clergat català. Així, el 14 de desembre de 1645 va detenir abruptament tres canonges de la Seu de Barcelona —el cabiscol Miquel Joan Osona, Francesc Taverner i Ramon Coll— i els va enviar a Roma en vaixell com a forma de relegació exemplar. Aquesta mesura de força seria qualificada de maneres discrepants, la qual cosa és simptomàtica. L'aparell virregnal tendiria a parlar només de l'embarcament dels eclesiàstics —l'acció més neutra sobre persones de condició molt genèrica—, o bé parlaria dels tres capitulars, a l'engròs. En canvi, els agents vinculats als estaments procurarien recollir el màxim d'accions lesives als drets dels tres capitulars: captura, detenció, embarcament i expulsió.

Pel que fa a les actuacions formals, el 16 de desembre de 1645 els dos assessors ordinaris i l'advocat fiscal del General, juntament amb set consultors externs, van presentar als diputats el seu vot o parer, en què estimaven que l'acció del virrei contra Osona, Taverner i Coll havia constituït una contrafacció i podien i havien de sortir a instar-ne la reparació. Presumptament, s'havia vulnerat un privilegi que Ferran II havia concedit a l'estament eclesiàstic el 2 de setembre de 1510 i s'havia confirmat pel capítol de Cort número 14 de les Corts de 1542 —CADC (1588) I, 10, 10, 1— i per la constitució n. 1 de les Corts de 1534 i la n. 7 de les de 1585 —CADC (1588) I, 1, 4, 3 i 6 respectivament (DGC VI, 2000: 102-103). L'endemà, que era diumenge, els diputats i oïdors de comptes enviaren una ambaixada al virrei en la qual, excepcionalment, es van manifestar afligits i desconsolats pels fets esdevinguts el dia 14 i mostraren trobar-se entre dues aigües. D'una banda, estaven «tan interessats» al major servei del rei i a l'èxit i plaer del virrei i tenien «viu sentiment del pesar y disgust» que havia patit. De l'altra, li suplicaven «mitigar lo sentiment y moderar la resolució exequutada» —ordenar el retorn dels capitulars perquè fossin jutjats per eclesiàstics. El virrei els va respondre que era palès que els tres capitulars eren desafectes a la causa de França i només si escrivia fent alguna demostració en servei del rei permetria que tornessin a Catalunya.

El dilluns 18 de desembre, els diputats van enviar al virrei una ambaixada amb tres punts, que es corresponien amb tres preteses contrafaccions. La primera, uns manaments de 4 de novembre expedits pel virrei mateix al batlle i jurats de Terrassa perquè lliuessin a una companyia d'homes armats, a un preu taxat —visiblement, a la baixa—, l'ordi i la civada que necessitarien per als seus cavalls. La segona, un manament lliurat el 3 de setembre al veguer i a l'assessor ordinari de la diputació local de Vic desautoritzant un segrest de molts animals —vuit bous, una vaca i cent moltons o ovelles— que havien practicat a un proveïdor de carns de l'exèrcit per no poder-ne demostrar l'origen —i, per tant, per haver potencialment comès irregularitats fiscals. La tercera, per la captura dels tres capitulars de Barcelona. Totes tres contrafaccions eren directament imputables al virrei —almenys, havien partit d'alguna ordre seva. Pel que fa a les dues primeres, que fins aquell moment havien estat desades en un calaix, se suplicava extrajudicialment l'anul·lació i cancel·lació dels actes antijurídics. Sobre la tercera, es demanava la revocació dels procediments. La manca de reacció comportà una firma de dubte el dia 22 a les nou del matí, com s'ha dit anteriorment.

Ja he referit l'estira-i-arrotonsa que es va produir entre el 27 de desembre i la matinada del 4 de gener pel que fa a l'ordre legítim de substanciar els dos processos de dubte suscitats gairebé simultàniament el desembre de 1645. Malgrat la vehemència dels dirigents de la Diputació i dels seus oficials principals, la causa dels capitulars va quedar posposada. El 8 de gener de 1646, tres dies després del judici sobre els allotjaments forçats a Palamós, Dídac Montfar i Sorts es va presentar al consistori dels diputats de part del comte d'Harcourt i va comunicar que l'endemà a les 2 de la tarda anirien a la Casa de la Diputació set doctors del Reial Consell per declarar el dubte dels tres capitulars de Barcelona. No és un detall menor que el virrei fixés la data de la sessió. Els diputats, després de diverses consultes, no van tenir altre remei que convocar una junta de braços per al dia 9, també a les 2 de la tarda, amb la finalitat d'extreure el nom de sis jutges de part dels estaments.

Abans de la reunió dels braços, Harcourt va fer notificar oficialment a la Diputació que reconeixia que els actes relacionats amb Terrassa i Vic constituïen contrafacció i els havia revocat (DGC VI, 2000: 118-119 i 755). Aquestes dues concessions menors predisposarien millor l'opinió pública a pair la derrota més que previsible en la contrafacció dels capitulars de Barcelona. A la junta de braços hi van assistir setanta-tres persones, de les quals només vuit

eren eclesiàstiques, trenta-sis de condició militar i vint-i-nou de l'estament reial. A quarts de cinc de la tarda van arribar a la Casa de la Diputació el canceller Barutell, el regent Fontanella i Josep Queralt, Joan Baptista de Monjo, Francesc Vidal, Josep d'Orlau i Jeroni Fàbrega, els quals, ateses les circumstàncies, visiblement eren els cinc doctors del Reial Consell més rígidament alineats amb les autoritats franceses.

Van haver d'esperar unes tres hores que els jutges estamentals estiguessin designats i citats i arribessin a la Casa de la Diputació. En aquesta ocasió, el procés d'extracció a sort i habilitació va ser particularment complex, una prova més de la transcendència de l'afer. Les nou persones extretes van ser recusades, totes elles pel síndic del General i una també pel procurador fiscal del patrimoni regi. Tres van ser recusades amb èxit: don Guerau d'Alemanya, del braç militar, i Joan Sabater i Jeroni Talavera, de l'estament reial. Sabater resultava sospitosos tant per al síndic del General com per al defensor dels interessos reials. Les sis persones que van superar els diversos filtres, inclosa la recusació, van ser el degà i canonge de la Seu de Lleida don Francisco d'Oluja, l'ardiaca major i canonge de la Seu de Tortosa Francesc Puig, el noble don Francisco Meca, el donzell barceloní Josep Espuny, el doctor en drets barceloní Joan Martí Rull i el doctor en medicina i ciutadà honrat de Barcelona Jacinto Ballester.

El procés de dubte sobre la contrafacció més sorollosa comesa per les autoritats franceses des que s'havien estabilitzat a Catalunya, que tocava de ple les llibertats eclesiàstiques —molt més que els drets individuals del cabiscol i dels dos canonges de la Seu de Barcelona— i evidenciava els perills del regalisme estructural de la monarquia de França sobre l'esfera espiritual —el gal·licanisme— es va substanciar durant tota la nit. Va començar cap a les vuit del vespre del 9 de gener; entre les quatre i les cinc de la matinada del dia 10, el procés havia estat llegit sencer per l'escrivà major del General i el síndic del General va ser convocat per informar sobre les pretensions de l'acusació pública; «conferida i disputada la matèria» (DGC VI, 2000: 124) —el debat va ser viu—, la sessió va cloure's entre les onze i les dotze del matí.

Com era de preveure amb les precaucions adoptades per l'aparell virregnal, la declaració o resolució del procés de dubte va ser negativa —només en aquest cas, sabem que el resultat de la votació va ser de deu contra tres (Peralta, 1646: 103). Així, l'assumpte quedava clausurat i les mesures repressives del comte d'Harcourt, Pere de Marca i els seus homes contra els capitulars díscols del capítol de Barcelona quedaven avalades per sis membres dels estaments, dos

dels quals eren canonges d'altres capítols catalans —Lleida i Tortosa, ciutats que havien romàs en mans del rei hispànic. No es va plantejar l'assumpte de l'execució de la declaració perquè els seus efectes ja s'havien desplegat completament.

Visiblement des de mitjan 1645, alguns dirigents polítics i agents jurídics i socials destacats tramaven una conspiració per retornar Catalunya a la monarquia hispànica. La contrafacció pretesament comesa sobre els tres capitulars barcelonins molt probablement la va intensificar i en va ampliar els partidaris. El que és segur és que, entre març i abril de 1646, els caps visibles van ser detinguts i cessats dels seus càrrecs —entre ells, l'abat de Sant Pere de Galligans, aleshores diputat eclesiàstic (Jiménez, 2003)— i fins i tot condemnats a mort —fou el cas d'un dels dos assessors ordinaris del General, Josep d'Amigant, i del seu cunyat Josep Ferrer, que era l'advocat fiscal de la institució (Reixach, 2006: 126-129; Parets, 2020: 31-33).

4.4 Prohibició de treure sal dels comtats de Rosselló i Cerdanya (febrer de 1647)

L'estiu de 1646, la Diputació del General i el Consell de Cent estaven vivint una catarsi política arran de l'extralimitació gravíssima dels seus representants davant la cort de França, Josep d'Ardena i Darnius i Francesc Martí Viladamor jr. Desoïnt les instruccions rebudes, havien autoritzat que a la Pau de Münster que s'estava negociant es partís Catalunya —la monarquia hispànica conservaria les zones que ocupava, bàsicament Lleida, Tarragona, Tortosa i zones circumdants, mentre que França retindria la resta del país— i es prohibís el comerç entre els catalans d'una i altra banda de la nova frontera (Capdeferro, 2007). En aquest context tan crític, a mitjan agost els diputats s'assabentaren que el governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, Tomàs de Banyuls i Orís, estava manant publicar crides a Perpinyà, Canet del Rosselló i altres viles i llocs prohibint l'extracció de sal dels Comtats per dur-la a França. També estava prohibint que ningú dels dits Comtats fes cap transacció de sal amb cap francès que no hi residís. Per als contrafaents, s'establien penes pecuniàries i confiscacions de mercaderia i mitjans de transport; per als reincidents, penes triennals de galeres o de relegació en una fortalesa. El síndic del General va viatjar a Perpinyà per lliurar al governador un requeriment que li demanava que revoqués les crides, atès que constituïen un impediment al lliure comerç i vulneraven les constitucions de Catalunya, principalment la número 25 de les

Corts de 1283 i altres del títol «de comercis i seguretat de camins» —CADC (1588: I, 4, 22, esp. n. 1) (DGC VI, 2000: 159-160).

El governador als Comtats ni va revocar les crides ni va signar dubte sobre la pretesa contrafacció. La tramitació del cas va quedar en suspens durant la tardor a la diputació local de Perpinyà. El procés de dubte va ser reactivat pel síndic del General, en defensa de l'interès públic, a mitjan febrer de 1647. Hi va tenir una relació directíssima el context general, de màxima gravetat arran de notícies fresques arribades de Münster sobre les paus entre les potències europees, que seguien afectant de ple Catalunya (DGC VI, 2000: 195).

El 16 de febrer de 1647 els diputats van enviar una ambaixada al virrei d'Harcourt. Li van demanar que, en execució del capítol catorzè dels pactes, el canceller, el regent de la Cancelleria i els quatre doctors més antics del Reial Consell compareguessin el 20 de febrer passat migdia a la Casa de la Diputació per declarar el dubte juntament amb set persones dels tres estaments. El 20 de febrer a les vuit del matí es va celebrar a la mateixa casa una junta de braços molt menys concorreguda que les esmentades més amunt. Hi van assistir trenta-quatre persones, cinc eclesiàstiques, setze militars i tretze de l'estament reial. Les persones dels estaments extretes a sort i habilitades van ser el doctor Josep Jeroni Besora, canonge de Lleida, el doctor Atanasi Martí Roger, prevere —sense cap dignitat suplementària—, tres donzells —Joan Baptista de Montsonís, mossèn Joan Carreras i Ramon Castelló— i dos doctors en medicina —Francesc Gimbert i Joan Antoni Escolà. Només un dels extrets a sort, Francesc de Santmartí, del braç militar, va ser recusat i no va participar en el judici.

Tocades les quatre de la tarda, van arribar a la Casa de la Diputació sis doctors del Reial Consell: Josep Queralt, Francesc Vidal, Jeroni Fàbrega, Pere Joan Rossell, Jacint Pallarès i Jacint Roca, que havien jurat el seu càrrec davant del canceller (DGC VI, 2000: 848). Ni el canceller ni el regent de la Cancelleria van participar en el procés. Així, a diferència dels altres processos, els tretze jutges van seure amb cadires de vaqueta de Moscòvia. Durant la sessió van informar «tot quant volgueren» el síndic, els assessors ordinaris i l'advocat fiscal del General. La reunió va durar poc més de tres hores i va acabar entre les set i les vuit. Per primera i única vegada, els tretze jutges van considerar que sí que s'havia produït una contrafacció (DGC VI, 2000: 195-199). L'absència del canceller i del regent de la Cancelleria potser fou per raons d'oportunitat política, a la llum de la resolució; no es descarta que no poguessin desatendre l'escenari de complexitat diplomàtica extrema.

La de les crides de la sal no seria l'única contrafacció intentada contra Tomàs Banyuls, però sí l'única substanciada davant dels tretze jutges paccionats que ens ocupen.⁴ Amb la retirada del comte d'Harcourt com a virrei de Catalunya a final de març de 1647 i l'arribada immediata del príncep de Condé —príncep de sang del rei— (Parets, 2020: 77-80), i els esdeveniments posteriors (virregnats de Miquel Mazarin, mariscal Schomberg, la Fronda, etc.), no hi va haver més espai per a comissions mixtes de jutges de contrafaccions a Catalunya.

Ara escau valorar conjuntament els quatre processos de dubte coneguts entre 1642 i 1647 i identificar-ne els trets comuns.

5. DE LA NORMA A LA PRAXI EN ELS JUDICIS DE CONTRAFACCIÓ

Pel que fa al nom, en cap dels processos de dubte analitzats es va qualificar com a tribunal el conjunt de tretze jutges que els va substanciar. Si de cas, als jutges estamentals se'ls va qualificar de jutges extrets o, tècnicament, «judices electos et nominatos seu extractos». Tota vegada que la singularitat és que es reunissin amb doctors del Reial Consell, l'expressió eloqüent «jueces paccionados» o jutges paccionats usada per Francesc Martí Viladamor jr. mereix ser canonitzada (Martí, 1646: 150).

Materialment, els quatre processos de dubte o judicis de contrafacció van tenir objectes dispars: provisió d'oficis —i la seva privació sense cognició de causa—; allotjament de tropes; autoritats seculares exercint jurisdicció —àdhuc violència— sobre eclesiàstics; obstacles a la llibertat de comerç. Fos quina fos la norma vulnerada, tots quatre assumptes revestien transcendència politicoconstitucional a la Catalunya moderna.

Territorialment, dos casos tenien l'epicentre a Barcelona i els dos altres a la costa empordanesa i als comtats de Rosselló i Cerdanya, respectivament. Socialment, els casos barcelonins tocaven més directament individus de condició privilegiada —si bé el missatge polític subjacent podia ser vàlid per a persones més humils—, mentre que els altres dos afectaven un univers més ampli de població.

4. ACA, Generalitat, *Visites del General*, vol. 119, querella 14 de la visita de 1647; vol. 121, querella 3 de la visita de 1650.

En els dos primers judicis, l'acusació pública del síndic del General de Catalunya va concórrer amb una acusació privada, per part de Joan Nadal de Prat i del síndic de la universitat i els individus de Palamós, respectivament. Als dos darrers només s'hi va personar el síndic del General en nom de l'interès públic. Tècnicament, almenys en un primer moment, la contrafacció dels allotjaments de Palamós la va signar el virrei comte d'Harcourt, per raons estratègiques ja explicades. Això, paradoxalment, el convertia en promotor del procés de dubte, però no pas en acusador.

Pel que fa als jutges, la cerca de paritat de manera mediata —no en cadascun dels judicis— es va aconseguir tant de forma rotatòria entre jutges reials i estamentals —set a sis o sis a set— com entre els jutges dels estaments —tres eclesiàstics, dos militars i dos del braç reial, en el judici de Palamós, i dos eclesiàstics, tres militars i dos del braç reial, al de les crides prohibint la treta de sal—; si hi hagués hagut un sisè cas, l'haurien jutjat dos eclesiàstics, dos militars i tres del braç reial. Com en altres ocasions en què s'empraven fórmules de respecte envers persones dels tres estaments, va ser freqüent el tractament de «molt reverents, nobles i magnífics senyors». Si bé les persones que havien estat insaculades a les bosses de la Diputació del General de Catalunya tenien en comú haver superat una sèrie de filtres socials i polítics, és remarcable que un monjo de Banyoles, un germà de l'hàbit de Sant Joan de Jerusalem o un simple prevere poguessin enjudiciar dubtes, al costat de donzells —membres de la baixa noblesa— i de doctors en dret o en medicina. Encara és més transcendent que membres del Reial Consell lletrats, doctors en dret —amb tota probabilitat, en dret civil i en dret canònic—, es reunissin, substanciessin un procés, deliberessin i decidissin la declaració juntament amb un nombre similar de jutges dels estaments, potencialment llecs —sobretot els de l'estament militar. Així, es palesava la consciència amplíssimament compartida que les esferes del dret i la política no eren compartiments estancs.

La recusació sovintejada de jutges estamentals, sobretot a petició del síndic del General, és indicatiu del molt que hi havia en joc en els processos de dubte. La documentació localitzada fins ara no esmenta el contingut de les causes de recusació, que van ser admeses pel que fa a cinc jutges, tres dels quals en la causa que va aixecar més polseguera, la dels canonges barcelonins. Un altre indicatiu poderós en el sentit que els dits processos no van ser una escenificació pactada és l'enrenou processal monumental per la prioritat d'enjudiciament de la causa dels allotjaments de Palamós o dels tres canonges —fins i tot l'intent

de ressuscitar la contrafacció preexistent de fra Miquel Bruel, com a mal menor. Que la majoria dels tretze jutges reconegués segons quina contrafacció podia resultar políticament letal.

Un cop es van endegar, els processos es van desenvolupar amb gran celeritat, com estava previst en el capítol catorzè dels pactes de Péronne. Una altra cosa és que passessin mesos entre l'acte constitutiu de contrafacció i la firma del dubte. La celeritat màxima es va produir entre l'expulsió material dels tres canonges barcelonins —14 de desembre de 1645— i la declaració negant la contrafacció —10 de gener de 1646.

Les declaracions o resolucions, posteriors a la votació secreta dels tretze jutges, només establien si hi havia hagut o no contrafacció. No esmentaven públicament el nombre de vots favorables ni contraris —només sabem els de la tercera declaració per un autor que la va comentar en una obra impresa. Naturalment, no eren motivades ni hi havia lloc per a parers particulars ni dissidents. S'assumia que el procés de dubte o judici de contrafacció tenia una dimensió política, no estrictament jurídica.

Avui, només m'he centrat en els casos. Tanmateix, hi va haver contrafaccions objecte d'arranjaments extrajudicials i altres que segurament van ser inhibides o aturades —recordem tan sols la de Miquel Bruel suara esmentada, o les de Vic o Terrassa, on l'aparell virregnal va cedir com a moneda de canvi. Com s'experimentaria al principi del segle XVIII amb el Tribunal de Contrafaccions, una jurisdicció d'aquesta naturalesa tenia efectes poderosos més enllà dels judicis efectius.

6. INTERPRETACIÓ: QUATRE PROCESSOS EXCEPCIONALS PER RECORDAR EL PACTE POLÍTIC

Com a mínim des de l'inici del segle XV fins al començament del XVIII, els grups dirigents catalans insistiren reiteradament en l'exigència de l'observança del dret per part de la monarquia, fins i tot d'altres titulars de jurisdicció. Ho feren amb alts i baixos i proposant fórmules diferents, sovint il·lusòries, per assolir una jurisdicció que la monarquia no pogués manipular unilateralment. Fins ara se sabia que la fita només s'havia assolit efectivament entre 1702 i 1713 amb el Tribunal de Contrafaccions. Emperò, seixanta anys abans també es va aconseguir, concretament entre 1642 i 1647, mitjançant quatre nuclis de jutges

paccionats que van materialitzar el pacte catorzè signat el setembre de 1641 a Péronne per Lluís XIII de França amb les institucions de la província que s'havia secessionat de la monarquia hispànica.

Els quatre processos de dubte o judicis de contrafacció analitzats són notícia per si mateixos des d'una perspectiva d'història institucional i constitucional. Fins ara inèdits, van ser totalment excepcionals pel que fa als paràmetres europeus. I no és necessari estudiar què va passar amb moltíssimes altres contrafaccions de l'època en què Catalunya estigué sota sobirania francesa —només se n'han mencionat tres d'ineludibles argumentalment— per proposar una interpretació: en un context tan precari, en què les armes tenien la prioritat i bona part dels grups dirigents catalans, tot trencant una tradició secular, havien fet una aposta molt arriscada a favor del rei francès, i la mantenien combativament tant des del Reial Consell com des de les institucions representatives, calia mesurar molt les oportunitats per instar causes d'altíssim voltatge polític susceptibles de ser jutjades per una combinació de jutges reials i estamentals. Així, només en moments de relleu polític estratègic o problemàtic —sia a la cort de França sia a la seu virregnal, amb el jurament exigít pel mariscal La Mothe— o davant amenaces fora de mesura —la partició de Catalunya o altres negociacions a Münster—, es va invocar l'article catorzè de Péronne i es va rememorar la bilateralitat radical que la província rebel pretenia mantenir amb la Corona a la qual s'havia lliurat recentment.

Tot i que no consta que l'experiència dels jutges paccionats arrelés en la memòria dels catalans, de ben segur que va inspirar la reflexió normativa a les Corts de 1701-1702 de cara al prometedor Tribunal de Contrafaccions, també mixt. Per això foren tan fortes les pressions dels estaments, sobretot militar i reial, per obtenir de Felip IV d'Aragó (V de Castella) la paritat absoluta, no pas alterna, en cada judici (Capdeferro, 2019). Ambdues experiències, la de 1642-1647 i la de 1702-1713, conduïen a una valuosíssima limitació de l'arbitrarietat dels poders públics. Tot i tenir-hi connexions, anaven molt més enllà de la dinàmica clàssica dels greuges, car no calia esperar la celebració de Corts perquè els judicis tinguessin lloc, i la seva missió no era de consol, reparació i reconeixement de drets *ex post*, sinó de preservació immediata de drets dels súbdits —no sols els privilegiats— i sanció del contrafactor. Els judicis paccionats i el Tribunal de Contrafaccions de Catalunya, juntament amb experiències similars d'altres regnes com la Junta de Contrafurs del Regne de València (Fuertes, 2022) i, si escampem la mirada, models virtuoses de fiscalització institucional

(Torra-Prat, 2020) i d'arbitratge equilibrat entre poders (Capdeferro, 2023), conviden a continuar posant en valor el constitucionalisme històric i el pacisme a l'antiga Corona d'Aragó (Albareda, 2019) i, més àmpliament, fenòmens de naturalesa contractualista i republicanista a l'Europa moderna (De Benedictis, 1995, entre altres).

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA, Joaquim (2019). «Political Participation in Catalonia: From Zenith to Suppression». A: ALBAREDA, Joaquim; HERRERO, Manuel [ed.], *Political Representation in the Ancien Régime*. Londres: Routledge, p. 213-230.
- ALCOBERRO, Agustí (2000). Pròleg: «1644-1656, els anys centrals de la Guerra dels Segadors». A: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Volum VI. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. IX-XXXIII.
- ALEXANDROWICZ, Piotr (2024). *The early modern 'differentiae iuris civilis et canonici' and 'ius commune'*. *Clio@Themis*, 24.
- ARRIETA, Jon (2008). «La lex regia en la obra de Francisco Martí Viladamor: recepción y evolución del concepto». *Pedralbes*, núm. 28, p. 103-140.
- BOSSACOMA, Pau (2015). «Un esguard del jurista contemporani al Tribunal de Contrafaccions. Comentari del llibre *La Defensa de les Constitucions de Catalunya*». *InDret*, 32015, 22 p.
- CADC (1588). *Constitutions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del cap[ítol] de Cort XXIII de las Corts (...) [de] MDLXXXV*. Hubert Gotart. Reedició facsímil. Barcelona: Editorial Base (2004).
- CAPDEFERRO, Josep (2007). «Francesc Martí i Viladamor (1616-1689): un catalan (trop?) fidèle au roi de France». A: BERCÉ, Yves M. (ed.), *Les procès politiques (XIVe-XVIIe siècle)*. École française de Rome, p. 425-448.
- (2018). «Crímenes de lesa patria en la Cataluña secesionista (1640-1652): el valor de la participació política». *Clio y Crimen*, núm. 14, p. 171-184.
- (2019). «The Configuration of the Tribunal de Contrafaccions of Catalonia in the Corts of 1701-1702». A: ALBAREDA, Joaquim; HERRERO, Manuel (ed.), *Political Representation in the Ancien Régime*. Londres: Routledge, p. 231-244.
- (2023). «El canceller de Catalunya, un àrbitre entre jurisdiccions ponderat (segles XVI-XVIII)». *Revista de Dret Històric Català*, núm. 22, p. 43-59.

- CAPDEFERRO, Josep; SERRA, Eva (2015a). *Casos davant del Tribunal de Contrafaccions de Catalunya (1702-1713)*. Barcelona: Departament de Justícia i Parlament de Catalunya.
- (2015b). *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*. Barcelona: Departament de Justícia i Parlament de Catalunya.
- COSANDEY, Fanny; DESCIMON, Robert (2002). *L'absolutisme en France. Histoire et historiographie*. París: Seuil.
- DE BENEDICTIS, Angela (1995). *Repubblica per contratto*. Bolonya: Il Mulino.
- (2013). *Tumulti. Moltitudini ribelli in età moderna*. Bolonya: Il Mulino.
- DGC V (1999). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum V (Anys 1623 a 1644)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DGC VI (2000). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum VI (Anys 1644 a 1656)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- ELLIOTT, John H. (1966). *La revolta catalana (1598-1640). Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. Barcelona: Vicens Vives.
- ETTINGHAUSEN, Henry (1993). *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. 4 vol. Barcelona: Curial.
- FERRO, Víctor (1987). *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo.
- FONT I RIUS, Josep M. (1969). *Cartas de población y franquicia de Cataluña. I: Textos*. CSIC.
- FUERTES, Miquel (2022). *Interpretacions i aplicacions del pactisme polític a la València dels Àustries. L'activitat de la Junta de Contrafurs i l'observança de les lleis (1645-1707)*. València: Universitat de València.
- GIL, Xavier (2024). «Introduction». A: GIL, Xavier [ed.]. *Constitutional Moments. Founding Myths, Charters and Constitutions through History*. Leiden: Brill, p. 1-13.
- GINEBRA, Rafael (2014). *El baró de la Blava: pagesia, noblesa i imaginari popular*. Imp. Galobart.
- JANÉ, Òscar (2006). *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*. Afers.
- JIMÉNEZ, Montserrat (2003). «Gispert d'Amat i Desbosc de Sant Vicenç (1644-1647)». A: *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Fundació Enciclopèdia Catalana, p. 222-225.
- MNA (1913). *Manual de Novells Ardits* [Vol. XIV (1644-1649)]. Henrich i Cia.

- MARTÍ VILADAMOR [jr.], Francesc (1646). *Defensa de la auctoridad real en las personas ecclesiasticas del principado de Cataluña*. Impr. P. J. Dexe. Miralles, Eulàlia [cur.] (2020-23). *Versos per vèncer. Antologia de la Guerra dels Segadors (1640-1652)*. 2 vol. Barcelona: Barcino.
- MONTAGUT, Tomàs de (1996). *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya: des dels seus orígens fins a la reforma de 1413*. Sindicatura de Comptes de Catalunya.
- PALOS, Joan Lluís (1997). *Els juristes i la defensa de les constitucions*. Vic: Eumo.
- PARETS, Miquel (2017). *Crònica. Llibre II/2*. Vol. II (a cura de M. Rosa Margalef). Barcelona: Barcino.
- (2020). *Crònica. Llibre II/1*. Vol. III (a cura de M. Rosa Margalef). Barcelona: Barcino.
- PERALTA, Narcís (1646). *De la potestat secular en los eclesiasticos per la oeconomica y polytica*. Vídua de Pere Lacavalleria.
- REIXACH, Ramon (2006). *Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró, s. XV-XVIII*. Caixa d'Estalvis Laietana.
- RUBÍ, Basili de (1976). *Les Corts generals de Pau Claris. Dietari o procés de Corts de la Junta General de Braços del 10 de setembre de 1640 a mitjan març de 1641*. Fundació Salvador Vives Casajuana.
- SANABRE, Josep (1956). *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. RABLB.
- SERRA, Eva [coord.]. (2015). *Els llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714)*. Vol. I i II. Barcelona: IEC.
- SIMON I TARRÉS, Antoni (1999). *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*. PAM.
- (2019). *1640*. Terrassa: Rafael Dalmau.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (1982). *El pactisme a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- TORRA-PRAT, Ricard (2020). *Anticorrupció i pactisme. La Visita del General de Catalunya (1431-1714)*. Afers.
- TORRES, Xavier (2006). *La Guerra dels Segadors*. Eumo-Pagès.
- (2008). *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la monarquía hispánica*. València: PUV.
- VICENS VIVES, Jaume (1954). *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Destino.
- VIDAL PLA, Jordi (1984). *Guerra dels Segadors i crisi social: els exiliats filipistes (1640-1652)*. Barcelona: Edicions 62.